

Nuuk, ulloq Aggustip 22-t 2016

Inatsisartut suleriaasiat § 37 malillugu, immikkoortoq 1 naapertorlugu matumuuna Naalackersuisunut apeqquq imaattoq saqqummiuppara:

Naalackersuisunut apeqququtit:

- 1. Nunatsinni sumi inunngorsimaneq/ethnicitet tunngavigalugu innuttaasuni assigiinngisitsisoqarpaa (de facto segregation)?**
- 2. Qanorlu Naalackersuisut aqqinniarlugu iliuuseqarfiginiarpaat?**

(Inatsisartunut Ilaasortaq Per Rosing-Petersen, Attaviitsoq)

Tunngavilersuut:

Tunngavilersuininni naatsorsueqqissaartarfiup kisitsisaatai, uannut inuit apuussaasa saniatigut una inuiaqatigiilerituup Helge Kleivan-ip 2001-mi ilisimatuussutsikkut aallagaa kakkiussaqaq tunngavigivara:

Kakkiusseq § 37 tunngavigalugu apeqqummut atatillugu:

Kalaallit Nunaanni nutarteriniarnermi qulangiisimannineq nakkutiginninnerlu
Universitetimi lektori mag.art Helge Kleivan

Qallunaat kalaallillu akunnerminni attaveqatigiittarnerannik misissuininni (NOTE1) ittumik inuussuutissarsiutinik namminersortunngorsaaneq pingaernerpaatillugu immikkut ittumik apeqquuserniarpara. Sammisamik annikilliliigaluarlunga, neriuppunga sammisami ajornartorsiutinik aallaavigisannik toqqaasimanera uuminnga atuartup isumaqatigissagaa, taakkumi isumaga malillugu sammisat allat uani tikinnissaanik periarfissaqarfiginngisama aamma imminnut ataqatigiinnerinik nassuaatitut isigineqarsinnaapput.

Inuiattut ajornartorsiutit pissutsillu immikkuullarissut

Danmarkimi aningaasarsiornermi assigiinngissutsip akiorniarnernik sorsuutiginninneq soorunami politikkitigut naliginnaasumik akersuunneruvoq. Danmarkimi politikikkut akerleriinnermi sammisat pingaarnersarimmassut pissusissamisoorpoq oqaatigissallugu.

Kisiannili Kalaallit Nunaanni aningaasarsiornermi assigiinngissuseqarneqarnera – kingusinnerusukkut uppernarsaasersugassarput – nunami “inuiaqatigiinnut marlunnut” imikkoortitersimasut assigiinngissusaatut nalunaarsorneqarpoq (NOTE 2) allatut oqaatigalugu: Aningaasarsiornermi assigiinngissutsip inuiaat marluk killingat malilugu nalunaarsorneqarsinnaavoq (“inuiaqatigiit killingat”), tamannalu tunngavigalugu assigiinngissutsimut politikikkut akerleriinneq, inuiaat marluk illuatungeriinnerattuut isikkoqalerpoq, sumiginnarneqarsinnaanngitsut.

Danmarkimi pissutsit inuit akornanni naliginnaasutut isigineqarsinnaasartut kiisalu oqallisigineqarsinaasartut, Kalaallit Nunaanni pissutsit immikkuullarissutut isikkoqalserterput. Ajornartorsiutit inuiannut tunngassusillit naliorsorneqarsin-naallutik, tassani inuiaat marluk assigiinngitsut aallaavigineqaramik, soorlu kalallip inuusuttup qangatsiaq radiomi apersorneqarnermini oqaatigisaatut. Pissutsip immikkuullarissuunerat immikkut illuinnartunik aallaaveqarput kinguneqarlutillu, tamakkulu innuttaasunit (“inuiaat assigiimmik inissisimasut”) inuiaqatigiinni politikkimik isiginnittaaseq -, oqariaatsit -, tunngavilersuutilu naliginnaasutut isigisat eqqarsaatigalugit. Qallunaat politikeriisa Kalaallit Nunaanni aningaasarsiorneq imaluunniit Kalaallit Nunaanni ajornartorsiutit eqqartoraangamikku tunngavilersor-nerminni oqariaatsit anguniagassallu Danmarkimi aningaasarsiornermi Folketingimi oqallinnermi naliginnaasutut akuerineqartut atukkajupaat. Taamatullu iliornerminni misigisimasanngillat killissaminnik qaangiillutik, taamaasiornertik ilisimasannginna-mikku. Taamatullu iliornerminni Danmarkimi inuiaat assigiimmik inissisimasut oqallinnermi naliginnaasutut akuerineqartut atortagaat atorpaat taamaattumillu isornartoqartinnagu.

Inuiaat assigiimmik inissisimasut oqallinnermi naliginnaasutut akuerineqartut akornani naligiinnerulernissaq pillugu politikikkut oqallinnermi peqataaguma taava poltikikkut isumanga naapertorlugu isummersussaanga. Apeqquq naligiinngineq naligiinngissutserluunniit inuiaat akulerussimasut iluanni (“amerlasuut”) (NOTE3) tassalu Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiinni atuuttoq soorunami aamma politikkiuvoq suli maannamut ingerlanneqartoq, tamatumalu ingerlanneqarnerani aaliangiussat kingunerisa malunniutai suli maannamut nalaagassaasarput. Tassani tunngaviuvoq inuiaqatigiinni suliaqartut inuiannut assigiinngitsunut marlunnut avissimanerat tassani aalaaviuvoq, iunuaqatigiinilu pissakinnerusutut inissimasut immikkoortup aappaaneernerata pissutsit immikkuullarissutut eqqumaffigineqarnissaa pisariaqarluni. Taamaattoqarneranillu akuersarinninngitsut,

isumaqangajassinnaap-pulluunniit Kalaallit Nunaanni inuit atungaasa naligiinnginnerat politikkikkut oqallisissiasoq naliginnaasoq.

Erseqqissartariaqarpoq inuiaat marluk inuiaqatigiinni ataatsimoortut aningaasarsiornikkut inissisimanerisa assigiingissusaata misissoqqissaarnissaat inuiaqatigiilerisuutut ilisimatusartut aamma soqutiginarillugu suliarisinnaammassuk ("inuiaat akornanni attaveqatigiinneq"). Ilisimatuutut politikernut erseqqissaqqissaartariaqarparput ilisimatusartut misissuinitisinni killissaa sumiinnersoq, igammik sammisami uani inuiaqatigiinnut pingaarutilerujussuarmut tunngatillugu.

Ingerlaqqinnginnitsinni inuiaat immikkoortut qanoq paasinerlugit nassuiaasiilaarta, teoriit nassuiaatit uninngatilaarallarlugit. Inuiaqatigiit ilisarnaataat pinngorfimminnik, aalaavimminnik, kulturiminnillu aallaavilimmik allaniit immikkuullarinnerminnik imminnut isiginneriaasiillit tassaapput inuiaat immikkoortut. Inuiaat taamaattut soqutigisatik pillugit, kinaassutsimik immikkuullarinnerannik pingaartitsisut, inuttut atukkaminnik pingaartitsisut, amerikarmiut tuluillu oqaasii atorlugit fagimi oqariaatsit naapertorlugit taaneqartarpoq ethnicity. Pissariaqarsorinngilara oqariaaseq taanna etnicitet nutaatut skandinaviami nunanut saqqummiutissallugu, tassami oqariaaseq etnisk oqaatsini inissikkiartulereersimavoq. Etnicitet inuit akornanni pissusilersorneq aallaavigalugu inuiattut kinaassutsimik nassuiaanerunnaangilaq, kisiannili aamma inuiaat pillugit ajornartorsiutaasinnaasut sammillugit ilisimatusarnermi sammisat pingaanerit ilangaat.

Kalaallit Nunaat pillugu eqqartuinermi tunngaviulluinnarpoq inuiaqatigiit arlariit tassani najugaqarmata, taamaattumillu tupingusunnartuunngitsuunngilaq Kalaallit Nunaata nutarterniarnerani pilersaarusermi tamanna pingaarnertut qitiulluurtutullu inissinneqarsimanngimmat kiisalu tamanna aallaavigalugu inuiaqatigiinni ammasumik oqallinnermik ingerlatsisoqarsimanngimmat. Suliamut tamatumunnga tunngatillugu angusarineqartut tasaapput "eqqarsartaatsikkut inissisimaneq", kiisalu ingerlaqqiffimmi tikinneqarsimalluni "inuttut inissisimaneq".

Sammisap kingulliup inuiattut immikkuullarissuseq pillugu ajornartorsiutit uani sammisagut annikitsumik mianersortunnguamik tikillatsiarsimavai, tassanilu inuiaqatigiinnut pingaarutilittut inissisimanagerat ilanngussimanagu. Taamaatumillu nutarterniarluni pilersaarusermi inuttut pingaartitat pingaartinneqarnissaannik kissaateqarneruvoq tangertaqanngitsoq, tassanilu nassuerutigineqarani inuiaat immikkoortut oqariartuutaat iliuuseqarnissamut qanoq pingaaruteqartiginersut. Nukiit katersuuffiat, iliuusissamik pilersaaruserluar-nertigut inuiaqatigiit aningaasarsiornertigut ineriartorneranni aallarnisaasinnaasut ilaat, taannali Kalaallit Nunaanni nutarsaanissami pilersaarusernermi sumiginnarneqarsimanagera kukkussutit annersaattut oqaatigineqarsinnaavoq. Inuiaqatigiit nutarterne-qarnerannut tunngatillugu iliuutit inooriaatsimut isumaqalersinniarnarata peqataanissamut kajumissusermik pilersitseqataanissaa taamaattumillu ilaatinneqarsimanissaa pingaarutilerujussuurtut isigineqarpoq, tamatumani ullumikkut

aningaasarsiornep pingaarutilittut illuinnaasiortumik inissisimanageranut illuatungiliulluni pingaaruteqartiginersut inissisimalluni (NOTE 5).

Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiutit namminersortunut tunniussuunneri

Kalaallit Nunaata nunasiaataanerata nalaani suliffeqarfinnik aningaasarsiorfinnik Naalagaaffiup kisermaassinerata avataatigut ingerlatsisoqanngilaq. 1951-imi, tassa nunap nunasiaataajunnaarnissaanut ukiut marluk sioqqullugit, suliffeqarfinnut namminersortunut pilersitsisoqarsinnaaneranut ammaassisoqarpoq. Uanilu akulerunnaveersaassavagut (1) Pisortatigoortumik suliffeqarfinnut namminersortunut pilersitsisoqarsinnaaneranut aaliangiineq, kiisalu taamatut aaliangiinnermi politikkikkut tunngavilersuutit, aamma (2) Suliffeqarfinnut namminersortunut pilersitsisoqarsin-naaneranut aaliangiinnerup kalaallinit qanoq pingaartinneqartiginera.

Suliffeqarfinnut namminersortunut pilersitsisoqarsinnaaneranut ammaassinerup, "naliginnaasunngorsaanissamik" qallunaaniit kalaalliniillu annertuumik piumasaqarnerup kinguneraa. Imatullu paasineqartariaqarluni aaliangersakkat immikkut ittut, kiisalu naalagaaffiup suliffiutai nunasiaataanerup sinnikuinik kalaallinit isigineqartut peerneqarnissaasa sulissutigineqarnerannut atassuteqarput.

Naliginnaasunngorsaanissamik piumasaqaatip kinguneraa Kgl. Grønlandske Handelip kiisalu Ministeriet for Grønlandip suliaasa aqqiitsumik annikillisarneqarnissaasa sulissutigineqarnerat. Tamakkissumik paasillugu ajornartorsiutaasussaangikkaluar-poq namminersortunut suliffinnut alloriarnerup kalaallit isaannit isigalugu nunasiaataanermiit (avataaniit) qulangersimaneqarnermit kiffaangissuseqalernermit ikaarsaernerit pingaernerit ilagigaat soorlu Qallunaat naalagaaffiannut ilanngunermi atuutsinneqalersumi (5. juni 1953-mi inatsisitaami) neriorsuutigineqartoq.

Tamaattumik kalaallit naliginnaasunngorsaanissamik (tassanilu suliffeqarfinnik namminersortunngorsaanissaq) piumasaqaataasa inernilereernissaat kalaallit namminissarsiortutut taallugit pissusissamisunngilaq, soorlu qallunaat politikkikkut eqqarsartariaatsinut aaliangersimasunut illersuillutik isummersoriaasia pimoorussilutik suliffeqarfinnik namminersortunngorsaanissamik illersuinerat eqqarsaatigalugu.

Kalaallit inuianni kinaassutsimikkut immikkuullarissutut isigigaanni, inerniliineq tulluarnerpaaq tassaassajunnarsivoq kalaallit inuiattullu allatut siunertaminnik salliutitsinnaasutut piginnaasaqartut. Naatsumik oqaatigalugu uanga isumaqarpunga kalaallit inuiaassusaat naleqartutut nassiuarneqarnerat inuiattut ilisarnaatigigaat, taannalu maannakkut pingaarnepaatut inissillugu nalilersuinnermi ilaatinneqassasoq.

Suliffeqarfinnut namminersortunut pilersitsisoqarsinnaaneranut Kalallit Nunaanni ammaassinerup allakkatigut uppersarsatai misissulaariartigut. Pisortatigoortumik uuma ajornartorsiutit allakkatigut sammineqarnera kingulleq pisimavoq oktoberimi 1966-imi (NOTE 6). Tassani uppersarsarneqarpoq "Naatsorsuutigineqartoq nunatsinni ingerlatat kaaviaartitarineqartut 25 %-iat niuernerme, sanaartornermi nunanullu allanut tunisisarnermi ingerlatat tigummiarneqartut." – ilanngunneqarlunilu "Namminersorlutik suliffeqarfiutillit tasaanerupput qallunaat nunatsinnut nunasisut, soorlu aamma namminersortut

sunniinnerat naapertorlugu piginneqatigiiffiit aallartisarneqartut aamma amerlanertigut Danmarkimit pigineqarmata. Kaaviaartitaat qiviraanni suliffeqarfiit nunasisunit pigineqartut amerlanerpaanik kaaviaartitaqarput.. (qup. 2). 1969-imi aasaanerani Kalaallit Nunaanni aqutsisoqarfimmi atorfillit pisortaasa naatsorsuutigaat Kalaallit Nunaanni namminersortut suliat 30 procentii tigummiaraat, naatsorsuutigineqarlunilu taakku kaaviaartitaasa 75 procentii taakkunanga qallunaanit tigummiarneqartut.

Taamaalilluta eqqortuusooq uppersarsarlugu nalunaarsorsinnaavarput, uuma allakkap aallaqqaataani oqarama Kalaallit Nunaata nutarsarnerani inuiaqatigiit marluk imminnut avissaaqqasut aningaasarsiornikkullu assigiinngissusillit taamaalilluni pilersinneqarsimmamata, tassanilu aaqqissuulluakkamik qallunaat kalaallillu inuiaqatigiit akornanni killigititaq malittarineqarsimalluni. – Uani erseqqissassavara namminersorlutik suliffiutillit ineriartorneranni assigiinngisitsineq, Kalaallit Nunaat eqqartorneqartillugu oqallinnerni eqqaaneqanngisaannartoq. Kisianni uumannga atuartup puigussanngilaa Kalaallit Nunaanni sullivinni tunisassiorfinnilu aamma assigiinngisitsinerit taakku aamma atuummata, tamannalu inuiaqatigiit akornanni attaveqatigiinneq eqqarsaatigalugu ajorluinnartumik innaarliimmata. Pissutsit erseqqinnerusumik ersersinneqarput tabel I-imi II-milu, tassanimi takuneqarsinnaavoq 1965-imi Kalaallit Nunaanni qallunaat 11,3 procentiusut, taakkuli Kalaallit Nunaanni aningaasarsiat 52 procentii aningaasarsiarigaat. 1967-imi Kalaallit Nunaanni qallunaat 14,7 procentiupput, taakkuli Kalaallit Nunaanni aningaasarsiat 48,6 procentii aningaasarsiaaraat (NOTE 7).

TABEL I

	1965	1966	1967
Katillugit	245,0	302,0	330,3
Qallunaat tikisitat	128,0	149,1	160,6
Kalallit	117,0	152,9	169,7

Ukiuni 1965, 1966 aamma 1967 Kalaallit nunaanni aningaasarsiat (mill. kruninngorlugit.)

TABEL II

	1965	1966	1967
Qallunaat amerlassusaat	11,3 %	13,6 %	14,7 %
Aningaasarsiaasa agguarneri	52,24%	49,37%	48,62%

Kalaallit nunaanni qallunaat najugaqartut procentinngorlugit, tamakkiisut katinneri aallaavigalugit, taakkulu ukiuni 1965, 1966 aamma 1967-imi aningaasarsiat procentinngorlugit, nuna tamakkerlugu aningaasarsiat aallaavigalugit.

Kalaallit Nunaanni aqutsisoqarfimmi pilersaarusiortut assigiinngitsutigut politikerinut nalunaarusiaminni ilanngussaasut, taamaasilluni Kalallit Nunaanni inuussutissarsiornikkut qallunaat annertunerusumik sunniuteqarnerulersimaneri aamma Qallunaat nunaanni oqallisigineqarnissaanik periarfisiisimapput. Siornatigut allakkami 10. oktober 1966-meersumi taaneqartumi issuarneqartumilu, eqqarsaatersortoqarsimavoq piginneqatigiiffinnik pilersitsinissaq siunniunneqarsinnaasoq. Tassanilu aamma eqqaaneqarsimavoq inuussutissarsiutini namminersortuni qallunaat qulangiisi-mavallaalernissaat ernumagineqarluni, soorlu aamma nunani allani ineriartortuni taamatut ingerlasoqarsimasoq.

Erseqqissassavarput assigiinngisitsinermik ineriartortitsineq taaneqartoq, kiisalu alakkani mianersoqqussutit, tassungalu ilanngullugu iluaqutissanik siunnersuuteqarneq, apeqqummi uani annerusumik politikikkut suliniartoqarsimanngilaq. Inuiaqatigiinni pisortatigoortumik oqallinnermi sammisaq sinnaasaanertut ingerlanneqarsimavoq, qulangiisimanninnerlu annerunerusumik kalluarneqarsimanani. Kalaallit Nunaata Landsrådi sammmisamat tunngatillugu isumakuluueqarnermikkut oqariartuuteqarsimapput, tamanna aamma qallunaaniit politikikkut annertunerusumik sammineqarsimanani. Kalaallit inuusuttut ilinniagaqarsimasut naliginnaasumik oqaloqatigisarnernini, sammisamik tikkuaasarsimapput, isummaqarlutillu "siunissami qallunaat suliffinnik piginnittut peerneqarsinnaasut suliffiit pisiarinerisigut"!

Ilit akeqqallu

Akerlianilli ukiut ingerlanerini assigiinngisitsineq alla annertunerujartortumik oqallisigineqarluni tusarsaasimavoq, tassalu Kalaallit Nunaanni suliffeqarfimmi qallunaat annertuallaamik qulangiisimanerat (taamannalu tabelini qulaani ivertinneqarsimasuni takuneqarsinnaavoq). 1950-ip aallartinnerani Kalallit Nunaanni nutarterinerup aallartilluarnerata nalaani sanaartorfinni tunngaviusumik aningaasaliinernut atatillugu sulisunik pisariaqartitsisoqalersimavoq, taakkuli aamma inuit akornanni attaveqatigiinnermik suliaqartuutaasimavoq, inuiaqatigiinni nutaajusuni immikuullarissartuunnartunilu. Siullermik kalaallinik ilinniarsimasunik amingaateqartoqarpoq, taamaattumillu qallunaanik tikisitsisalernissaq pisariaqaler-simalluni, taamaammallu qallunaat sanasutut ilinniarsimasut, allallu sammisani assigiinngitsuni immikkut ilinniagallit tikisiortorneqarput.

Ineriartornerup tamatuma ukiuni 20-ni sakkortusiartorluni ineriartorsimanera siunertamik erseqqissumik siunertaqarsimannginnermik aallaaveqarpoq, kiisalu suliap pitsaalluinnartuunissaanik pimoorussilluarniarnersuup nutarterinissamik pilersaarusiortunit politikerinillu isumalluarfigineqarnerata malitsigaa, tamannalu aallartinneraniit taamannak siviutiginissaa naatsorsuutigineqarsimanngikkaluarpoq. Ineriartornerup taamaattup kalaallit annertunerusumik misigisimatilersimavai qallunaat Kalallit Nunaanni suli annertunerusumik qulangiisimanninnerannik. Tusarneqakulavoq ineriartorneq taanna nalunaarsorneqartartoq "Inuiaqatigiinnik kalaallinik susinnaajunnaarsitsineq naliginnaasoq", - taamatullu nalunaarsuineq arlaannaanilluunnit assortorneqanngilaq, soorlutaq aamma sammisamik malinnaasut allatut isumaqartaralutik aamma tassunga tunngasumi annerusumik qisuariaateqanngitsut.

Nunasiaanerup taama sivistigisutiginera eqqaaneqaraangat kalaallit tusaamaneqalerput eqqissisimanagerlutik "Inuit qungujulasuunerlugit" taakkuusullu avataaniit qulangersimaneqaraluarlutik akuersaartutut inissinnerarneqarput, qulangiisimanninnerlu naliginnaasutut isigilerlugu. Taavami soq inuiaat taakku naligiittut innuttaassuseqalernissaat anguniarneqartoq, kiisalu inuiaqatigiit taamannak annertutigisumik nutarteriffiginiarneqarneranni nipangersimaannarniarunnaarlutik allat qanoq inuuneqarnissaminnik aaliangiisarnerannut akerliulerpat?

Tusartarnikuuara siornatigut naalagaaffimmi nunasiaanerup nalaani naalagaaffimmi atorfillit naammangittaalliutigigaat Kalallit Nunaat qangamut naleqqiullugu ullumi nuanniinnerusoq: "Inuit qangatut qungujulajunnaarput, annunnerulersimapput oqaluukkaannilu isumalunnerulersimapput." Kalaallit takornartanut kiinnertarnerata allangorsimanageranik oqariartorneq nunasiaataasimanagerup nalaani pissutsinut kiisalu sorsunnersuup kingulliup kingornani pissutsit sanilliutissagaanni paasinarpoq naligiimmik naapertuilluartumillu inuuneqarnissamik siunertaqarneq Kalaallit Nunaani nutaami ilisimanagerluarnerulersimasoq. Tamannalu tunngavigalugu kalallit qallunaallu akornanni unammisutut akerariinneq pilersimavoq – tamannalu nunasiaataanerup nalaani takussaannngilluinnarsimagaluarpoq.

Kalaallit naammangittaalliornerannut tunngaviunerpaajuvoq, qallunaat naliliinerat naapertorlugu, tunngaviumik inatsisitaanerup 5. juni 1953-ip avataaniit qulangersimanagernerup annertusiartuinnarnera. Ilisimasagut naapertorlugit oqallinnermi kalallit tunngavilersuutigisartagaanni qitiusutut inissisimavoq. Tunngavilersuullu alla kalaallit isummertaasianni sakkortuumik sunniisoq tassaavoq nammineq kiisalu qallunaat naalakkersuisuisa aaliangersarsimammassuk Kalaallit Nunaat tassaasoq kalaallit nunami inuiaqatigiisusut tassani inunngorsimanagerertik tunngaveqarnertillu aallaavigalugu immikkut pisinnaaffeqartut (Danmarkimi pisortatigoortumik politikikkut akulerunneq eqqaassanngikkaanni). Tunngavimmik inatsit uani annertunerusumik iserfigissanngilarput. Kisiannili una "tunngavittut allatut" nalunaarsugara, kingusinnerusukkut eqqartussavarput, tassani peqqutaasut ilagaat taassuma kingunerisarmagu politikikkut kulturikkullu ilanngutitsinermik anguniakkatut isummiussimasat aporaaffigilersarmagit.

Qulangiisimanninneq nakkutiginninnerlu

Kalaallit Nunaanni inuiaat imminnut attaveqatigiinnerannut atatillugu pissusissamisoorsoraara qallunaat qulagiusimanageri siornatigut eqqaariikkannut marlunnet immikkoortissallugit:

(1) Qulagiusimanagerertut taarusuppara suliffinni qallunaat qulagiusimanninnerujussuat, tamatumalu kingunerikkajullugu kalaallinik kajumissuseqartitsitiunnaarneq. Qulagiusimanninnermi annertunerusumik pineqarput sulinnermi naalakkatut inissisimanager kiisalu sulianut atatillugu piumaffiginnittarnermut tunngasut, tassani kalaallit sulisutut naalattussiatullu inissisimakkajummata. Atorfilittap qaffasinnerusumi suliffillip eqqorluarlugu nassuiarsimavaa: Kalaallit Nunaanni suliakkiilluni naalakkiinerit 90 procentii qallunaamit kalaallimut peqqusinerupput. – tamakku pissutsit nungukkiartuaarneqarsinnaapput allaffissornertigut piumasaqaa-teqartarnermi eqqumaffiginerisigut kiisalu inuiaqatigiit kalaallit ilinniarnissaannut aqutissiinerup anguniakkatut ilanngullugu eqqumaffigineratigut. Uanga isumaqarpunga qulangiisimanninneq atuuttoq ingerlaannartumik sukkasuumillu peersinneqarsinnaanngitsoq. Soorunami qallunaat sanasut amerlasuut angerlartin-neqarsinnaapput. Inuiaat marluk immikkoornerat eqqarsaatigalugu sukkasuumik suliffeqarfinni assigiinngitsuni pisortat kalaallit amerlinissaat kingneqarluarnissaa assortorneqarsinnaanngilaq, - kisiannili apeqqutigineqartariaqarpoq tamanna ilumut piviusunngorsinnaanersoq.

(2) Suliffeqarfinni namminersortut inuussutissarsiortuni qallunaat annertunerusumik ingerlatsinerat eqqarsaatigigaanni oqaaseq nakkutiginninneq immikkut sammissavara. Nakkutiginninneq imatut paasillugu salliutillugu pigisanik nakkutiginneruvoq, soorlu suliffeqarfinni namminersortut inuussutissarsiortuni – tassanilu pingaartinneqarluni siunissami ingerlaavartumik aningaasarsiorfissamik isumannaarinninnissamik siunertaqarluni nakkutiginninneq, qanorlunniit avatangiisinut kinguneqaraluarpat soqutiginagu. Ingerlaaseq taamaattoq avaqqunneqarsinnaatsutut isikkoqarpoq, suliffeqarfimmi qulagiisimanninnermut atatillugu. Soorlu siornatigut eqqaareeringa, nassueruti-gisariaqarlugu qulagiisimanninneq tamanna inuiaqatigiit akornani pisunut naleqqiullugu sunniunerlunnermigut annikinnerummat. Ingerlaannartumik nassuiaatinnut ilanngukkusuppara pingaartillugu isumaqarama ukiut tulliuuttut eqqarsaatigissagaanni sammisaq annertunerujussuarmik nakkutiginninneq eqqumaffigineqalerlunilu sammineqalissasoq, inuiaqatigiillu akornanni sukataarnerusoqalissasoq inuiaqatigiinni nammineq nakkutilliinermik akisussaafeqarneq anguniarneqarluni.

Siornatigulli erseqqissariikkattut qulagiisimanninneq erseqqarissoq (Soorlu immikkortoq 1-imi allaaseriginga), kalaallinit inuiannit sakkortunerpaamik qisuariarfiginearsimavoq. Qulagiisimanninnerup taamaattup malitsigisaasalu soorlu akissarsiatigut assigiinngisitsinerit, inuiaat assigiinngitsut killiga malillugu aaqqissuussap kalaallit inuiattut immikkuullarissutut imminnut isiginerannik eqqumaffigilerannillu nukittorsaasuvoq. Naatsrumik oqaatigalugu: Taassuma inuiaat immikkuullarissusaat inuit akornanni tamakkiisumik puttallartippaa.

Isumqarpunga qulangiisimanninneq taamaattut isikkulik aatsaat tangilimmik nalunaarsorneqartoq, kalaallit ilinniarsimassusaat aaliangersimasumik annertuseriarmat, kiisalu marluinnik oqaaseqarneq aamma peqqutaalluni, - taamaalluni oqaatigineqartarluni kalaallit ilinniarsimasut kalaallinit naliginnaasuniit kulturikkut nukittunerulersimasut “qallunaanngorsagaasimasut”. Inuit pineqartut tassaapput ilinniarsimassutsikkut pikkkorinnerpaat, taakkuli assigiinngissuseq qulagiisimanninnerlu suliffimminni ilinniakkaminnik suliaqarnerminni ulluinnarni siulliullutik allatut isiginnittaaseqarlutik malugeqqaarpaat. Kalaallisut allatulli oqaannarsinnaagaluarput qallunaatut innuttaassuseqarlutik taamaattumillu assigiimmik pisinnaassuseqarlutik. Kisiannili taamaaliorunik qallunaat unammisamittut isigissavaat, sammisani aaliangersimasuni ilinniarsimasaminni atorfiit aaliangersimasut eqqarsaatigalugit. (Suleqatiminnit qallunaaniik pisinnaasaqarnerunersut eqqarsaatigalugit apeqqusiianiingilanga. assunga tunngatillugu marluinnik oqaaseqarneq qanoq pingaaruteqartiginersoq kalaallini inuianni arlariinnik inuiaassusilinnut).

Kingusinnerusukkut qulagiisimanninneq ima annertutigilersimavoq, allaat kalaallit toqqaannartumik inuttut ataatsiakkaatut unammineqarneq misigisimannikkaluarlugu taamatut pissusilersorneq naammangiunnaarsimallugu oqariartuuteqartalerlutik. Oqaariartaaseq “nationalisme” (Nunagisamik ingasattumik pingaartitsisut) Kalaallit Nunaat pillugu oqallinnerni qanittoq tikillugu ilanngunnaveersaarneqartarsimavoq. Kisiannili ukiut kingulliit qulit ingerlaneranni oqallinnermi oqariaatsip atorineqarnera elite-nationalisme-miit (pikkkorinnerit) masse- nationalisme-mut (tamam) ikaarsaartoqarsimavoq, - tamannalu aamma nunani allani takussaavoq (NOTE 8).

Qulagiisimanninneq eqqarsaatigigaanni politikeriniit inuiaat kalaallit pissutsit taamaattut aaqqinniarnissaanik suliniartoqartoq neriorsorneqarlutik eqqisarneqartarput. Tamannalu aamma naammattoorneqarpoq 1969-imi Hilmar Baunsgaard aasakkut Kalaallit Nunaanni angalaareerami, sammisaq tamannarpiaq pillugu taamatorluinnaq Kalaallit Nunaanni politikikkut pissutsinik

allanngortitsinissaq pisariaqartoq oqaaseqarami. Oqaaseqarnermini ilannguppaa: “ Soorunalumi anguniarneqassaaq kalaallit inuusuttut atorfinnik maannakkut qallunaanit tigummineqartunik tigusiartuaarnissaat, taamaalilluta tikisitat Kalaallit Nunaanniittut ikiliartortinnissaat pimorullugu anguniassagipput. Siunnerfik taannaasariaqassaaq.” Ilanngulluguli: Isumaqatigiissutigut kalaallit qallunaallu suleqatigiilluta piviusunngortittariaqarpagut. – Ineriartortitsisariaqarpugut takusinnaallugu kalaallit atorfinnik tigooraasut, peqqissaartumik ingerlassaaq kisiannili anguniagaq pimoorunneqartariaqarpoq (NOTE 9).”

Siornatigulli oqaatigereerparput maannakkut qulagiisimanninneq immikoortillugu nassuiaateqarfigalugu, taannalu takussaasorujussuuvoq, taamaattumillu kalaallinit qalunaanillu maluginiarneqartarsimalluni, tassungalu sanilliullugu takujuminaan-nerujussuaq tassaavoq namminersortutut inuussutissarsiuteqartut ineriartorneranni piginnittuussutsimik nakkutiginninneq. Namminersortut inuussutissarsiuteqar-nissamik ineriartortitsinermi ingammik ministeriunerup oqariartuummini qallunaat suliffinni sunniineraata annikiliartornissaannik oqariartuuteqarnerata kingorna, qallunaat namminersortutut inuussutissarsiuteqartut inissisimanerat isiginiarneqalis-saaq kalaallit pisortaqarfiinit.

Tamanna tunggavigalugu “siulittuuteqariaraluassuunga”? Kalaallit assigiinngitsut oqariartuutaat aallaavigalugit siornatigut oqariartuutigisakka uppersarsarneqarput, tassa kalaallisut inuiassusillit malunnartumik ineriartornissaat oqaatigigakku. Tassungalu ilanngullugu tunggaviuvoq nunarsuatsinni nunasiaateqarsimasunit pissusilersortarneq taamatut isikkulik maluginiarneqarnerusarmat, taavalu nutaamik nunasiaateqarniarsarinerut (neokolonialisme) nunarsuarmioqatigiinnit nalilersorneqartarluni. (Uani nunarsuatsinni inuiaqatigiilerinermi ilisimatusartut uppersarsaasorisinnaavakka ilusilersuineq taamatut isikkulik uanga nassaaringinnakkut!).

Inuiaqatigiit Danskit soorunami aamma peqquteqavissumik inuiassuit akornanni isigilluarneqarnissartik anguniarlugu, nunatut malitassatut imminut nittarsaattarpoq, kisiannili Kalaallit Nunaat pillugu politikkeqarnermini naak kukkunerinik ajutoornertalinnik aqquusaagaqartarluni, politikkia ineriartortitsinermik kinguneqartoq nunani allani nalaattakkani naliginnaasuuvoq (klassisk) , inuiaqatigiinnik ilusilersuinerminni sulisitsisut sulisullu inuiaat marluk akornanni agguarpaat. Inatsisit tapiissutinik aqutissiuisut siuarsarneqarput (Soorlu erhvervstøtte) taakkulu tapersersorneqarput oqaasertalerlugit inuiaqatigiinnut iluaqutaanerata erseqqissarlugu, taamaaliornerullu ineriartornermi atukkatigut immkkoortitaarneq ikorfartorpaa. Aviisinik atuortoq kinaangaluartorluunniit soqutiginissaaq paasissallugu inuiaat akornanni taamatut ilusiliinerup suut aklerliinnermik aallaaviusinnaanersut.

Neriunnarpoq paasiuminaatsoqarnera ilungersunarneralu oqaatigissallugu namminissarsionertut nalunaaqtsersorneqassananga, tassami kalaallit nunasiaanermiit aninguinissamat aqutissatut qinersimasaat ullumi avataaniit nunasisunit nakkutigisaanerunermik kinguneqarmat.

Tusagassiutini takusarnikuuakka qallunaat suliffeqarfinnik angisuunik piginnittut imminnut nittarsaattut suliffinnik pilersitsiortortartutut inuiaqatigiinnilu aningaasarsionermik ineriartornermillu siuarsaasuullutik. Erseqqissaatariaqarpoq piginneqatigiiffiit, kalaallillu namminersortulutik suliffeqarfinnik piginnittut suliassatik aamma naammassisinnaasimavaat. Ilanngulluguli erseqqissartariaqarpoq Kalaallit Nunaani

aningaasaliissutit annertunerpaamik qallunaanut iluaqutissanngorlugit inissinneqarsimasut takuneqarsinnaammat. Ilimananngilluinnarpoq qallunaat namminersorlutik suliffiutillit tamaavimmik Kalaallit Nunaanni "iluaqutaasut" imaluunniit "pinngitsoorneqarsinnaanngitsut" oqaatigineqarsinnaanngimmata, soorlu taamatut qallunaat politikeriisa Kalaallit Nunaanni politikeqarnerminni pisortatigoortumik allagaamminni uteqattaangarigaat.

Soorlu imatut: "Siullertut kalaallit inuiaqatigiinnut iluaqutaasussat pingaartinneqas-sasut," --- imaluunniit inuussutissarsiornermik ingerlataqarnermik atukkat inuiaqatigiit kalaallit soqutigisaat naapertorlugit naleqqussassasut (NOTE 10)."

Kalaallit Nunaanni namminersorlutik inuussutissarsiortut pillugit ineriartorneq taamatut isummorsorfigissagaanni, Danmarkimi apeqqut immikkut pingaaruteqarluinnartoq pimoorullugu sammineqartariaqassaaq: Inuiaqatigiit qallunaat isumakulunnartoqartinnginnerpaat, Kalaallit Nunaanni qallunaat najugallit pissusilersuutaasa, Danmarkimiillu politikikkut ingerlatsinerup kalaallit tatisimaneqarnerannik ersersitsoq aallaavigalugu, piviusorsiuunnginnersoq kalaallit qallunaallu siunissami attaveqatigiinnerata innarlerneqarsinnaanera? ---- Uanga isumaqarpunga apeqqut sivirusumik akineqarami uninngaanarsinnaassasooq.

Inatsisinik malinneqissaarneq takorluugaqarnerlu

Kalaallit Nunaat pillugu oqallittarnermi pingaarnertut siunnerfik oqaluserineqartarpoq. Ingerlaannaq naammassisinnaasat, soorlu isummat assigiinngissutaasa nalunaarsornerisa siunnerfimmu sunniutissaasa eqqartorneri aallaavigisussaagaluarlugit, A.C. Normann Kalaallit Nunaanni ministerip apersorneqarnermini akissutai 1968-1969-imi ukiup nikkinnerani oqaluttuarissavakka (Berlingske Tidende allaaserisaq, Atuagagdliutit/Grønlandsposten, s.4, nr. 2, 23/1 1969-mi ilanngunneqarsimasooq) ministeri imatut oqarpoq: "Kalaallit inuiaqatigiinni annertunerusumik nammineerlutik ingerlatsinissamik pisinnaalertariaqarput", apersuisumit apeqqutigineqarmat, imatut paasisariaqarnersoq "Kalaallit Nunaat kalaallit pigilissaneraat" ministeri akivoq: "Oqariaaseq taamaattoq orniginanngilluinnarpoq, taamatullu siunertaqartoqassappat naliginnaq oqalunnerussaaq, tassami tamanna uagut politikkitsinnut naapertuutinngilluinnarpoq. Kalaallit qallunaallu assigiimmik oqariartuutigaat ataatsimoorullugu naalagaaffeqatigiinnissaq. Imatut paasisariaqassaaq, uangalu paasinnittaasera naapertorlugi imaappoq, ataatsimoorluta uatsinnut ilanngutivittariaqartugut, tassa imatut paasillugu naalagaaffimmi nunat ilaasortat qanorluunniit imminnut ungasitsigaluarunik, periarfissatik aallaavigalugit assigiimmik pisinnaatinneqassasut. Anguneqartariaqarsoraara, kalaallit ilinniartitaanikkut ineriartornertik aallaavigalugu naapertuulluurtumik periarfissinneqassasut, Danmarkimi Kalaallit Nunaanniluunniit sulerusunnerlutik nammineq aaliangersinnaassallugu, imatut isumaqarpoq, qallunaat,soorlu assersuutigalugu qaalunaat aalisartut, niuertut, inuussutissarsiortullu kalaallit naleqqatigalugit, Kalaallit Nunaanni ingerlatsinissamik periarfissinneqassasut – killilersorneqaratik." (Una kingulleq AG-imit pissarsiaavoq).- Oqaatsit uku maannakkut Kalaallit Nunaannut ministerip oqaaserai. AG-imi oqaasii allaaserineqartut pillugit ukiortaami oqaaseqarsimanerminik ugguarneranik tusagaqanngilanga.

Kikkunnulluunniit paasinarpoq kalaallit sutigut tamatigut qallunaat naalagaaffiannut ilaasortaanerminnik nittarsaassisarnerat, taamaaliornerlu ministerip Normanip pisortatigut isummerneranut naapertuummat assortorneqarsinnaanngilaq tassalu qallunaat,soorlu assersuutigalugu qaalunaat aalisartut, niuertut, inuussutissarsiortullu kalaallit naleqqatigalugit, Kalaallit Nunaanni ingerlatsinissamik periarfissinneqassasut – killilersorneqaratik. Taamatut ukiortaami oqaaseqarnernermi Danmarkimi politikereimit

qaffasinnerpaat ilaannit inuiannut kalaallinut oqariartuut taamaattoq eqqumiingaatsiarsimassaaq. Ikittuinnaat ilisimangilaat, soorlu ministeriunerup ilisimangikkaa, ullutsinni Kalaallit Nunaani kalaallit immikkut pisinnaatitaanermik tuninneqanngissaannarnikuusut, tassalu qallunaat immikkut pisinnaatitaafeqannginnerat naligiimmik pineqarnissamut alloriarnerussasoq anguniarpaa. Pissutsit taamaannerisa ersersippaat Kalaallit Nunaanni namminersorlutik inuussutissarsiuteqartut aqqissuunerisa ineriartornerat.

Kalaallit Qallunaat Nunaanni naalagaaffimmi inuttaanerminni naligiimmik pineqarnissamik kissaateqartuupput, taamatullu kissaateqarneq pisortatigoortumik Kalaallit Nunaanni ajornartorsiutit eqqarsaatigalugit qallunaat politikeriisa tunngavilersuutigaat: Taamaakkaluartooq tamatuma kalaallit naleqartitaminnik kiisalu siunnerfimminnik ataatsimoorfimminnillu isumannaarinninniarnertik sorsuutiginninnertillu ingerlatiinnarpaat. Soorlu assersuutigalugu kalaallit nunaminni qallunaanut naleqqiullugu inuiaqatigiit iluanni periarfissagissaarnerulernissaat anguniarneqassasoq. Inuiaat kalaallit kiisalu Inuiaqatigiit kalaallit tassaapput "inuiaat akornanni pivusorsimik aallaavillit" tassaniluunniit Qallunaat naalagaaffiat 1953-imi juni tallimaani malunnaatilimmik allannguigaluarpat. Uanilu kalaallinut, misigissusaannaanngitsukkut siunnerfiuvoq, kisiannili siunnerfiup pisortatigoortumik qallunaat politikeriinit uteqattaartuarneqarnera naapertorlugu anguniakkatut pissusiviusunik uppersaataavoq.

Tamannalu kingullermik ministeriunerup Baunsgaard-ip oqaasiini (siornatigut issuaaneq) 1969-imi Kalaallit Nunaanni aasakkut angalareerlutik angerlarami. Kiisalu Kalaallit Nunaannut ministerip AC Normannip apersorneqarnerani ersersinneqartoq, tassa kalaallit Kalaallit Nunaanni immikkut pisinnaatinneqar-nissaat qallunaat politikkiminni pingaarnertut siunnerfigigaat (Kisiannili tamatuma pivusut malittuanngilai) Naggataatigulli: Immikkut pisinnaatitaaffik pivusuunngippat, taava sooq uteqattaarneqassava qallunaat aallartitat ikilineqartariaqarnerat, kiisalu kalaallit tiguisariaqartut oqariartuutigineqaaqattarluni?

Ministerip oqaasiini imaattoq "ilanngutsinneqartariaqarsorineri" isumaqarsimassaaq naalagaaffiup naatsorsuutigigaa politikkitigut ilanngutinneqarnissaat, taamaaliormilu naatsorsuutigineqassalluni inuiaat marluk killigat peerutissasoq. Pisinnaatitaangilanga ministerimut uppersaassallunga taamatut naatsorsuutigisaqarneq silarsuarmi sinnattuaqinerit annersaringaat.

"Aatsitivimmik" isumassarsineq

Kalaallit Nunaata Danmarkimut ilanngunneqarnissaanik isummersimanerup kingorna ukioq ataaseq qaangiuttoq, isummersimaneq kalaallit qallunaatut siunissami inuulissasut paasinarpoq. Ilisimatuut akornanni suli paatsoorneq inuiaat marluk kulturikkut ataatsimoorinnaanerannik pivusorsuunngitsoq isumangineqartarpoq, taannalu inuiaat marluk killingannik annikinnerulersitsinnaasoq. Isummersuutit taamaattut ilisimatuut misissuisarneranni akkulturations- studer suli takussaapput taakkulu ameerikkarmiut atuakkiortuinit pinngorput. Eqqarsaatit taamaattut ersersippaat ameerikkarmiut namminneq inuiaqatigiit naatsorsuutigigamikku aatsitivittut aqqissuussinerup ameerikami inuusut tamaasa ameerikkarmiunngortikkai.

Ilisimatusartunik ilisarimasaaqanngilanga isumaqartunik inuiaat aatsitivittut akulerinnissaannik isumaqartumik, tamannalu politikikkut anguniakkat aallaavigalugit soorlu Kalaallit Nunaata Danmarkillu akornanni pissutsit eqqarsaatigalugit. Paasisinnaanngillunnarpara soq ukiuni kingullerni 5-6-ni kalaallit kinaassutsiminnik sakkortuumik nassuerutiginninnerata, inuiattullu inissisimanerminnik nalunaarsuinerat, pinngorsimasassasoq politikikkut pisortatigoortumik aaliangikkat inuit ataasiakkaat pissusilersornerannut sunniuteqarsimanerarlugu oqaluttoqartarmat. Inuiaat kalaallit ukiuni arlaqalersuni oqariartuutaat namminneq "inuianni immikkoortaanginnamik" kisiannilu "inuiaallutik" sunniuteqanngillat, kisiannili politikerip nuimasuup oqarneratuut tamatuma qallunaat politikerii sunningilai, kisiannili sammisaq ataaseq soqutigineqarluni. Tassalu oqaatsitigut politikki, taannalu annertunerusumik eqaartornissaanut pissutissaqarsorinngilara, tassami uani allaaserisami immikkut sammineqarnerarmat.

Kalaallit Nunaat pillugu qallunaat politikiani aporaassutit pingaarnersaat aningoruminaatsoq uani tikippara, taannalu saqqummingajattarpoq saqqummissanananilu, soorluli siunnerfeqaraanni taavalu paasileranni siunerfik taanna naguneqarsinnaanngitsoq taava nalinnaasuuvoq tunuarsiimaarallarnissaq. Isummersuutit eqqarsaatigilluakkat saqqummiuneqaqattaarput, tassanilu politikimi ilusilersuisut isummersornerup, oqariaatsit atornerartut, kiisalu inuiaqatigiinni modelit aaliangiussat isornartortai saqqummiutinngilaat. Ukiorpasuarni qanimut malinnaasumut allaanngiivippoq nuna ilusaa nunap assignanut iluamik titartarneqanngitsumut,

Aatsaaginnaq ameerikaarmiut inuiaqatigiinnertik pillugu isummersuutigikkajutaat aatsitivittut ilusilertagartik, tassuunulu ameerikkamik inuit tamarmik ataatsimut ameerikarmiunngortartut. Isuma suli ingerlavoq, ukiorpasuarnilu isummernissamut tunngavissanik tuniorartittuaralutik suli indiaanerit uummaarillutik USA-mi indiaanereerusupput. Ameerikkami antropologi Sol Tax pissutsit tamakku pillugit oqaaseqarsimavoq, ullutsinni oqartoqarsinnaanngilaq aamma ukiut 500-t qaniuppata aamma akornatsinni indianereqassanersoq. – Taamatullu aamma piviusorsiorpasinngilaq oqassagaanni qallunaat aatsivimmik eqqarsarnerata kalaallit taama ikitsigisut inuiattut immikkuullarissutut inuuniarlutik aaliangersimanerat, aamma siunissami qallunaat naatsorsuutigisaanni naalagaaffimmi angisuumi.

Eqqaamassavarput inuiaat imminnut ataasiakkaatut isiginerat imminermi pilersitarinngimmassuk. Imminnut isiginerat kinaassusitta ilagaat, annertunerpaamillu imaqarluni qanoq allat naatsorsuutigineeraatigut. Naatsorsuutigineqarsinnaavoq ukiuni kingullerni inuiattut eqeeriartorneq aallartinneqarsimassasoq uagut-mik eqqarsarnermik, tamannalu pilersinne-qarsimassaaq politikkitsinni kalaallit ajornartorsiutaannik nalunaarsuunitsinni.

Politikkikkut anguniakkamik inuiaat akornanni ilanngussinermik, imaluunniit ajornartorsiutitaqanngitsumik inuiaqatigiinni akuleruttumik iluatsilluartumik suli nalaatsisoqarnikuunngilaq, taakkumi sutigut tamatigut, inatsisitigut, allaffissornermi pisinnaatitaaffinni, iluatsitaarisanninnermi, peqataatinneqannginnermi, inuiaqatigiinni nammineq inuuffimmi nakkutigineqarnertigut kiisalu aallaanerunermik eqqaasinneqartuarnertigut akulerunnisaq periarfissaaruttarpaa.

Pissutsit taamaattut Kalaallit Nunaanni ineriartornermut naapertuullunnarput.

Tamakkiisoq kiisalu pissusiviusoq ilaannakoq

Saqqummiussassanni ersersinniartussaavara pisortatigoortumik Kalaallit Nunaani ajornartorsiutit pillugit eqqarsarnera oqariaatsinik kiisalu pissutsit piviusut aaliangersimasunut immikkortiternissaannut pituttorsimasuusut, taakkulu pissutsi immikuullarinneri angunngitsoortarpaat, taamaalillunili kalaallit inuttut naliginnaasumik inuunerani pissutsit siuliani inuiaat inuunerannut eqqartukkakka ilanngunneqartaratik. Assersuuterpassuit naassaangitsut saqqummiusuunneqar-simasinnaapput takutinniarlugu politikerit aqutsisullu pissutsit piviusut karseeran-ngorlugit immikkortiterlugit nalunaarsortaraat, - soorlu pitsaassutsimut ajornartorsiut, imigassartornermi ajornartorsiut, akissarsiaqarnermi ajornartorsiut il.il. Isiginneriaatsimik pilersitsinermi sammisaq pingaarnermut inissinneqassaaq aallaaviullunilu – tassa nutarterineq inuianni arlariini ingerlanniarneqartoq aallaaviussaaq, taamaalilluta ataqatigiinnerit assigiinngitsut qulaajarneqarsinnaalis-sapput qulaani pineqartut kiisalu allat qitiusumik aallaavillit ilanngunneqarsinnaas-sallutik, taakku sammineqarsinnaasimangikkaluarput pisortatigoortumi politikimi pituttorsimasutut inissisimanerat pissutigalugu ajornartorsiutitut ataasiakkaatut isiginiarneqartaramik.

Grønlands Landsrådip 15. august 1958 ataatsimiinnerat imaqarniliaq naatsoq ilanngutilaarpara, sanilliullugu paasitinniarlugu qulaani suna pineqarnersoq:

Immikkoortumi siunnersuutigineqarsimasumi atorfiit annerit kalaallinit inuttalernerneqarnissaannut tunngatillugu Jørgen Olsen aallaqqaasiilluni oqaaseqarpoq “tassanilu siunnersuummi erseqqissarniarpara Kalaallit Nunaannit suliffeqarfinni annerni kalaaliinnarnik sulisoqarnissaa.” ... Iisimariikatsituut suliffeqarfiit ilaat kalaallinik qallunaanillu sulisoqartarput, taakkulu nalunngilagut amingartoorutaallutik ingerlapput. Siunnersuuteqartoq isumaqarpoq tamatut amingartooruteqartarnermut peqqutaasoq qallunaat atorfillit kalaalliniit akissarsiaat amerlanerummata, naak kalaalliniit suleqatiminniit pikorinnerunngikkaluarlutik. Taamaattumik isumaqartoqarpoq suliffinni taamaattuni kalaaliinnaat sulisorineqalissasut, tassanilu pissutaalluni kalaallit ilinniarnermikkut suli siuariartormata.”

Oqaallisereernerup kinguninngua kalaallit ilinniarsimassusaat kiisalu pisinnaasaat pillugit, taava siulittaasoq ilaatigut oqarpoq “Sutigut tamatigut kalaallit toqqassallugit ornigunarnerupput”.. kiisalu nangilluni: “Akissarsiat eqqarsaatigalugit taava soorunami sulisunik tikisitsisanngikkaanni akissarsianut aningaasartuutit ikinnerussagaluarpud, kisiannili aamma nunaqqatit sulisorineri aamma akisuujusinnaavoq, naak akikinnerunngluarluni. Ingasattajaarnerussaaq oqassagaanni qallunaat aningaasarsiaat pisuusut suliffiup amingartooruteqarluni ingerlaneranut. Aammami nalaattarpagut suliffeqarfiit kalaaliinnarnik sulisullit amingartooruteqartut. Amingartooruteqarneq allarluinnarnik peqquteqarpoq.”

Kingusinnerusukkut oqallinnerup ingerlanerani Jørgen Olsenip ilannguppaa: “Siunnersuunni tunngaviusumik inatsit siunnersuumi eqqarsaatiginngitsoorneqarsimammat. “Tunngaviusumik inatsisip kalaallit eqqarsariartaasiat allanngortissimangimmagu, taava naatsorsuutigisariaqartoq suleqatigiinnermi akerleriittoqartarnissaa, taamaalillunilu suliamik soqutiginninnermik apparsaataasinnaalluni.

Siunnersuummut tunngatillugu kajumissaarut pingaarneq tassaassaaq, kalaaliinnaalluni suleqatigiinnermi, taava akerleriinnerit pinngitsoortinneqarsin-naapput sulinissamut soqutiginnineq annertusarneqarluni. Taamaallunilu periarfissaassaaq kalaaliinnaalluni sulinermi aamma akuleriitulli kalaallinik qallunaanillu suleqatigiittut angusaqartoqarsinnaasoq”.....Kissaatigineqanngilaq qallunaanik immikkoortitsinissaq, kisiannili soqutigineqarluni kalaaliinnaat suleqatigiit ullumerniit pitsaanerusumik angusaqarsinnaanerat.” (Grønlands Landsråds Forhandling 1958, s. 157-161, Godthåb 1958. Udhævelserne i ovenstående citater ved H.K.)

Inuiaat marluk akornanni isumaqatigiinniarnert iluatsinngitsoornerisa ersersippaat oqaaseqaateqarnissarlunniit pisariaqanngitsoq. Siunnersuuteqartut oqaatsit “amingartoorutit kiisalu “akissarsiat” ilanngummagit, taava siunnersuut erniinnaq karsimut “aningaasatigut ajornartorsiutinut” inissinneqarpoq. Pingaarutilittut taaneqartoq qallunaaq kalaallimiit akisarsiaqarnerusoq “naak kalaalliniit suleqatiminniit pikorinnerunngikkaluarlutik” siulittaasup akissutaani pingaarutilittut ersersinneqanngilaq, Isornartorsiulluni oqaaseqaat pitsaanerpaaq siunnersuuteqartup pakatsilluni oqaatigaa: “Pingaarnerpaatut kajumissaatitullu anguniarneqarpoq aqqissuussamik pilersitsinissaq, tasaanilu kalaallit kisimiillutik suleqatigiissapput, taamaallunilu akerleriinnerit pinngitsoortinneqassapput sulinerlu kajungernarsilluni.”

Sanilliussaq

Taamatut asserluinnaanik qisuariartoqarpoq Inuit Parti pilersinneqarmat. Soorunami partiitut politikkimik suliniaqatigiittut ingerlaannartumik nalunaarsorneqarpoq. Taava paasineqarmat pilersitsisut kalaaliusut tjestemandit, akissutissamik nassaartoqarpoq:”tassaasut tjestemandit sumiginnarneqartutut misigisimasut, nammineq soqutigisatit anguniarlugit suliniartut.” Partiitut pilersitsinerup inuiattut immikkut suliniarneq aallaaviusoq maluginiarneqanngilaq. Imatut paasillugu tassaasoq ilinniarsimasut ikittunnguit siullermeerlutik aqqissuussamik suliniuteqarniartut, inuiaqatitik eqeersarniarlugit kinaassusertik pillugu kiisalu inuunermi inissisimaneq pillugu.

Politikkeqanngitsumik politikkernequmut atatillugu politikikkut oqaaseqaat

Grønlands ministeriaqarfiup torsuusaani pisortanit oqaluttuarineqartarpoq G-60-ip politikianik ilusilersuinnermi pissusiusartoq: “Ataatsimiittarfimmuut isummanut tunngavigisat, Kalaallit Nunaannut politikki pillugu isumaqatigiinniar-nissamut isinnginnermi torsuusamut naateqqaartarpagut,” Isumaqarpunga qallunaat nalinnaasumik isumaqartut ajornartosiutit Kalaallit Nunaannut tunngasut partiini politikip qaulaanut inissisimasut. Tamatumuuna erserpoq, qanorililluni Kalaallit Nunaata nutarterneqarneranut aningaasaliissutit taamannak amerlatigisut ataatsimoorullugit akuersissutigalugit aningaaliiffigineqarsimaneri. Naak tamatuma pisortatigut nalunaarsorneqarsimannikkaluartoq, soorlu assersuutigalugu: “Illersornissamut isumaqatigiissut”, kiisalu “Ineqarnermut isumaqatigiissut” qallunaat politikkianni qaninnerusumi naammattoorneqarsinaasutut, taava Kalaallit Nunaat pillugu isumaqatigiissut aamma isumaqatigiissutigineqartarsimassaaq.

Apequt allarluinnaq tassaavoq siunissami naalagaafimmut atatillugu ilisimatusarnermi pasitsaassara uppersarnerqarsinnaassanersoq imaluunniit naqqinneqarsinnaassanersoq, tassa Kalaallit Nunaat pillugu Politikkeqanngitsumik politikkerneqmut atatillugu naapertuuttumik ingerlatsisoqarsimanersoq.

Siusinnerusumi kalaallit qallunaallu akornanni attaveqatigiinnermi isumaqatigiinngissutit pillugit pitsaanerpaamik siunertaqaruttorluni "ajutoortoq pillugu" assigiinngitsutigit oqaaseqartarpunga. Sukumiisumillu isiginnilluni eqqaasinnaavara arlalitsigit inuiaat marluk taakku akornanni oqaloqatigiinertigit paattooqatigiinnerit pisarsimasut oqariaatsinik aallaaveqarmata.

Naak saqqummiussinera pitsaanerpaamik siunertaqarnermik aallaaveqarluni sulineq Danmarkimiik ingerlanneqarnera naalagaaffitsigit peqqissaarullugu pimoorulluarneqarsimavoq, taamaattumillu Kalallit Nunaannik nutarteriniarneq aamma peqqissaarunneqarsimagami kukkunerusimangilaq, partiillu aaliangersimasup anguniagaanik ilaneqarsimallutik. Aamma ilisimavara Kalaallit Nunaannik nutarteriniarnermi peqataasut ilaasa aamma erseqqissaraat peqataasut ilaasa partiimi kavaajatik ataatsimiittarfimmut isinnginnerminni torsuusami nivinnganngitsoortaraat.

Kalallit Nunaannik nutarteriniarnerup ingerlanneqarnerani ajornartorsiuterpasut saqqummerarnerani, eqqaasinneqartuarpugut suliap qanoq ajornartigineranik: Nuna inuit inuuffigisinnaasaata killerpiaani inissisimasoq, pisuusuteqanngitsoq, inoqarfiit avinngarusimasut, angallannerlu isorartooq. Kisiannili naggasiullugu politikkitigit oqaaseqaammik apererusunnarpoq: Nipaarsaaruttakkatsinni aallaavittullu iluaqatigi-sakkatta Kalaallit Nunaata sukut iluaquserpaatigit? Uani klasseqanngilaq, inuiaat akornanni pingaarutilinnik issiasoqanngilaq pisuussutinik kisermaassisunik. Kisiannili uani inoqarpoq kajumissusaat sapiissusaallu pinngortitamut silarsuarmi peqqarniinnerpaamut unammillertuartutut inissisimasoq. Inuiaqatigiittut naligiittut aqqissussaami inuupput, tassa imatut paassillugu inuiaqatigiinni annikilluinnartumik assigiinngissuseqarput, taavalu inoqatit iluaqusiullugit pisuunngorniarnissamut pisuussutaat naammanngilluinnarput.

Kajumissusaat sapiissusaallu nutarteriniarnermi ullormiit siullermiit naleqanngitsutut aningaasarsiornermi pingaartit aallaavigalugit nalilersorneqalerpoq! Aningaasarsiornermi ilisimasallit eqqarsaasersuutaat paaserusunnassaaq eqqarsaatigigaanni soqutiginnangilluinnassaaq qaannat hundredit imaluunniit bulldozerip tunisassiarisinnaasaat sanilliutissagaanni. Naligiittut inuiaqatigiittut aqqissuussaq sunit tamanit soqutiginnanginnerpaa-simavoq. Tamanna sakkortuumik aningaasarsiornermik sakkulerluni saassunneqarsimavoq, tassanilu pingaarnepaajusimalluni liberalistit qanganitsat isiginnitaasiannit aallaaveqarluni inuiaqatigiinnik nutarteriniarneq ingerlanneqar-simammat. Teknikki eqqarsaatigalugu aningaasanik sipaartoqanngiivippoq, Kalaallit Nunaata nutaaqqinnaat pissarsiarissavai,

Ministeriuneq Hilmar Baunsgaard aasakkut Kalaallit Nunaannit angalaarerluni radiomi aallakaatitami augustimi apersorneqarnermini, Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiit peqqissaarullugu pitsaanerpaamik aqqissuunneqassasut, kiisalu

nunaatinik iluanaarniapilunnerup siunissami nalaarneqannginnissaa isumannaarneqassasoq Danmarkimi tamanna takussaavallaalersimammat. Ministeriunerup aamma ilannguppa Danmarkimi misilittakkat

pitsaanngitsut ilinniartarfigalugit ingerlatsisoqassasoq. Oqaatsit taamaattut inuiaat pillugit oqaaseqartarnermi piffissami tassani naliginnaasuupput.

Pissutissaqarluarluni Danmark nunat tamalaat akornanni piginneqatigiit aallartiffiattut ilisimaneqarluarpoq. Ilinniartut nunanit allaneersut, nunanit ineriartortuneersut tikittarsimapput aqqissuussisarnerput ilinniariartorlugu, taamaalillutik nunaminni iluaqutiginissaa siunertaralugu atorsinnaaniassagamikku.

Suleqatigiinnerit sulisutut naligiittut ingerlatsilluni aqqissuussat atornerqartarput.

Kisianni Kalaallit Nunaanni? Danmarkip nammineerluni nutarteriniarluni aqqissuussaani piginneqatigiinneq ilanngunneqarsimanngilaq (ukiuni kingullerni pisiniarfinnik tunniussinerit eqqaassanngikkaanni), silarsuatsini ilisimatusarnikkut nunallu nutaat nutarterneqarnerani paasiuminaannerpaajullunilu eqqumiinnerpaajuvoq. Kisiannili ilanngunneqartariaqarsoraara: Politikerit utoqqaat ataqinartut iliuusaat sioqqani takusinnaasoraagut.

Allakkama misissueqqissaartut siunnerfeqarnissaa tunngavigalugu (inuiattut ajornartorsiut) kiisalu attaveqaatinik aallaaveqarluni misissueqqissaarnissamik (namminersortunngorsaaneq) pingaarnertut inissinniarsimavara assigiinngissuseq aallaavigalugu ineriartorneq, taanalu inuiaat naluk killinga malillugu ingerlanneqarpoq, tamatumalu kinguneraa inuiattut immikkuullarissunut inissinneqarneq. Aammattaaq aningaasasiornermik politikkeqarnerup nunaqqatigiit qallunaat kalaallilu avissaartissimavaat, tamatumalu annikkaluamik kalaallit akornanni inuit atugaat eqqarsaatigalugu assigiinnginnermik pilersitsisimalluni.

Inuiannut kalaallinut tunissutissatut angisuutut tunniukkusuppara, inuiaqatigiit pinngitsoorsinnanngikkaat politikikkut sivilisuumik sorsuuteqassasut inuit atugaasa naligiinnginnerat akiorniarlugu, - soorlulu uagut kinguaariinni amerlasuuni aamma aqquasaasimagipput, maannamullu sulii ingerlaartoq.

Qallunaat qulangiisimanninnerat nakkutiginninnerallu taamannak sakkortutigitillugu kalaallit akornanni inuttut atukkatigut aningaasarsiornertigullu assigiinnginneq ersinngitsuusaarpoq.

Nammineq aamma assigiinngissuseqarluni ineriartorneq malugisinnaavaat. Kisiannili inisisimanertik ataasiakkanik aallaaveqarlutik isiginiartarpaat, erseqqissarluguli qallunaat qulagisimanninnerat, kiisalu inuiaqatigiinni akkerliissutit pingaaruteqanngitsutut nalunaarsorneqarlutik nipangiuteqquneqartarlutik. Taamatut ullutsinni inuiaat ataatsimoorlutik nunaminnik pingaartitsisut pinngoriartarput.